

Kousjes en zelfwerkers

Als we de straatverlichting van Rotterdam anno 1992 vergelijken met die van rond 1800, dan vallen twee zaken onmiddellijk op. In het begin van de negentiende eeuw brandden veel minder lantaarns in de Maasstad dan vandaag de dag, bovendien werd Rotterdam twee eeuwen geleden nog verlicht door kaarsen en olielampen. Straatlantaarns op elektriciteit waren nog in geen velden of wegen te bekennen en gaslantaarns werden pas in 1835 in de Maasstad ontstoken.

Met de komst van het steenkoolgas verdwenen de kaarsen en olielampen geleidelijk uit het straatbeeld. Tegenover olie en kaarsen had gas duidelijk voordelen. Die voorsprong werd nog vergroot door de uitvinding van het gaskousje en de introductie van het gasgloeilicht. Uit een proef met gasgloeilicht in enkele lantaarns aan de Wijnhaven bleek dat de gaskousjes aanvankelijk zeer kwetsbaar waren: 'De verlichting voldeed wel, vooral wanneer de kousjes nieuw waren, doch de beweeglijkheid van den bodem, door het drukke handelsverkeer op deze havens gaf veel aanleiding tot breken der gloeilichamen, waardoor de verlichting alsdan te wenschen overliet.' In minder drukke delen van de stad wezen de proeven echter uit, 'dat het breken der gloeilichamen niet zoo dikwerf zal voorkomen'. De uitbreiding van het nieuwe licht ging aanvankelijk nog 'slechts tastenderwijze'. Snel echter waren de kinderziekten overwonnen.

In 1910 werden voor het eerst enkele Rotterdamse straten verlicht met elektrische gloeilampen. Elektrisch licht had het voordeel dat er geen lantaarnopstokers nodig waren om de lampen aan en uit te doen. Dat kon immers vrij eenvoudig vanaf een centraal punt. Door

de uitvinding van de 'zelfwerkende ontsteek- en bluschinrichting' kon gaslicht het vanaf 1910 eigenlijk ook zonder lantaarnopstokers stellen. In het oosten van de stad werden bijvoorbeeld 450 'zelfwerkende toestellen' geplaatst, welke telkens, 'door middel van eene drukverhooging, op de fabriek gegeven', in werking werden gesteld. 'Deze zelfwerkers zijn sedert den zomer onafgebroken in gebruik geweest en voldoen goed.' In 1918 beschikte het bedrijf over 2579 zelfwerkers, waarvan er 930 door middel van een uurwerk werden bediend. De zelfwerkers konden de opmars van de elektrische straatlantaarn echter niet stuiten.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de concurrentie met elektriciteit in het nadeel van gas beslecht. Na de oorlog werden veel gaslantaarns vervangen door elektrische, omdat ze goedkoper bleken. In 1924 besloot het gemeentebestuur de omschakeling te versnellen. Een jaar later brandden in Rotterdam nog slechts 91 gaslantaarns. De laatste werd in 1945 gedoofd.

'Kousjes en zelfwerkers' is een van de verhalen die u aantreft in *Licht op het GEB, Geschiedenis van het Gemeente-Energiebedrijf Rotterdam*, een kloek boek dat in opdracht van het GEB werd geschreven door de Rotterdamse historicus Jan van den Noort. *Licht op het GEB* toont een groot aantal verrassende kanten van de Rotterdamse energievoorziening en is mede daardoor een boeiend boek. Dankzij de honderdzestig foto's en illustraties is het ook een mooi boek geworden. *Licht op het GEB* verschijnt als nummer 48 in de Grote Reeks van de Stichting Historische Publicaties Roterodamum.

Het GEB stak veel energie in het aan de man brengen van elektriciteit. De GEB-stand van de Dameskroniek in oktober 1932.

Jan van den Noort, *Licht op het GEB, Geschiedenis van het Gemeente-Energiebedrijf Rotterdam*. (172 pagina's, formaat 23 x 26 cm, 160 foto's en illustraties, ISBN: 90-801167-1-8)

U kunt *Licht op het GEB* bestellen door f 35,- over te maken op gironummer 3027000 tnv Jan van den Noort, Rotterdam onder de vermelding *Licht op het GEB*. *Licht op het GEB* is tevens verkrijgbaar in de boekhandel.

Verscheen in *Kroniek* (uitgave van Historisch Genootschap Roterodamum; mei 1993) 86, 4.